

Tanja Petrović

ZRC SAZU

Inštitut za kulturne in spominske študije

Ljubljana, Slovenija

tanja.petrovic@zrc-sazu.si

Vojko Gorjanc *Nije rečnik za seljaka*

Biblioteka XX vek, Beograd, 2017 (prevod iz slovenskega jezika Majda Moličnik), 197 str.

Znanstvena monografija »Nije rečnik za seljaka«¹ prinaša poglobljeno in kritično analizo prevladujočih leksikografskih praks in razkriva njihovo ideološko naravo. Ponuja pogled v položaj slovarjev v družbi in njihovega razumevanja tako s strani strokovnjakov (jezikoslovcev, leksikografov) kot tudi širše javnosti. Pogloblja se v analizo opisov slovarskih gesel in razkriva njihovo ideološko naravo. Avtor monografije dr. Vojko Gorjanc, redni profesor na Oddelku za prevajalstvo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, slovarje obravnava kot zrcalo vrednot in odnosov moči, ki prevladujejo v družbi in vplivajo na diskriminacijo in izključevanje ranljivih skupin, kot so ženske, gejevske in lezbične skupnosti ter etnične manjšine.

Monografija je sestavljena iz predgovora in osem poglavij. V prvem poglavju avtor postavi teoretični okvir za raziskavo in oriše poglavitne pristope in metode, na katerih temelji: kritična leksikografija, kritična analiza diskurza in queer jezikoslovje. Prav tako poudari, da so slovarski opisi ozko povezani z družbeno resničnostjo ter da slovarji ne zrcalijo samo diskurzivne realnosti in ne temeljijo izključno na teoretičnih konceptih leksikografije, temveč odražajo tudi ideološko pozicijo leksikografa in razumevanje vloge slovarja v konkretnih družbenih okoliščinah. Drugo poglavje obravnava ideologijo standardnega jezika, ki sloni na izrazitem preskriptivizmu, in osvetli načine, kako standardnojezikovna ideologija regulira dostop posameznika do določenih družbenih sfer. Slovar razume kot poglavitno orodje te regulacije: z njim institucije in posamezniki promovirajo določen jezikovni model, preko katerega vzpostavljajo in vzdržujejo privilegiran položaj odločujočih o tem, kaj je jezikovni standard. V tretjem poglavju avtor pred-

¹ *Slovar ni za kmeta*, parafraza srbskega reka *Nije žvaka za seljaka*.

stavi izhodišča za obravnavo konkretnih primerov iz leksikografske prakse; razpravlja o odnosu med diskurzivno realnostjo in slovarskim opisom (vključno z izborom slovarskih gesel, slovarskimi definicijami, izborom primerov rabe in leksikografskih praks omejevanja rabe). Poudari, da skozi postopke opisovanja in definiranja slovar kodira tako prevladujoči vrednostni sistem družbe, kot ideološko pozicijo leksikografa. V naslednjih poglavjih (četrtem, petem in šestem) avtor analizira gradivo iz konkretnih slovarjev slovenskega jezika. V četrtem osvetli heteronormativnost teh slovarjev. Prikaže stanje v slovarskih opisih in tudi razloži, kako je lahko prišlo do prav takšnih opisov, v kakšni meri ti opisi temeljijo na analizi jezikovne rabe in katere ideološke izbire so bile narejene pri konkretnih slovarskih opisih. V petem poglavju vprašanje heteronormativnosti nadgradi z vprašanjem heteroseksualnega modela, ki prevladuje v zahodnih družbah. Pokaže, da so prevladujoči slovarski opisi narejeni z izrazito moške perspektive, ki prevladuje ne samo v jezikovni realnosti, temveč tudi v sami leksikografski praksi. Posebno pozornost posveti opisom žensk v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (SSKJ): čeprav je poglavitni del gesel tega slovarja nastal v obdobju socializma, slovar ne zrcali tedanje družbene resničnosti, ko gre za opise žensk. Pridevniki v SSKJ, ki definirajo samostalnice, ki označujejo osebe ženskega spola ter dejavnosti žensk, v primerjavi s pridevniki in dejavnostmi, pripisanimi moškimi, kažejo na ideološkost opisov. Na podlagi konkretnih primerov rabe posameznih gesel (na karticah iz kartoteke SSKJ) avtor pokaže, da je leksikografsko gradivo ponujalo veliko širši spekter značilnosti, s katerimi bi lahko v slovarju definirali žensko (kot so *napredna*, *razumska*, *vplivna*), vendar so bile izbrane samo tiste, ki jih odraža slovenska literarna tradicija in ne v trenutku aktualna jezikovna raba. V tem poglavju avtor analizira tudi Slovenski pravopisni slovar in pokaže, da je le-ta prevzel iz starejšega SSKJ veliko besed, ki označujejo ženske skupaj z negativno konotiranimi opisi (npr. *babela*, *babišče*, *debeluha*, *jezikulja*, *negodnica*, *počasnela*, *priskurnica*, *smrdulja*, *trola*, *zamorklja*, *ženišče* itn.) – izbira leksikografov torej ni temeljila na aktualni jezikovni rabi. V izogib tovrstnim ideološkim praksam, avtor zagovarja doslednokorpusni pristop in natančne korpusnojezikoslovne metodologije v leksikografskem delu. V šestem poglavju analizira laične predstave o slovarjih in načine, kako le-te vplivajo na družbene odnose ter osvetli odgovornost leksikografov, ki morajo delovati proaktivno in se zoperstaviti praksam, temelječim na družbenih stereotipih in izključevanju. Sedmo poglavje kritično predstavi prevladujoče poglede na funkcije in pomene slovarjev (zlasti enojezičnih), ponudi razmišljanje o potrebah uporabnikov slovarjev in pričakovanih naslednjih generacij uporabnikov. V osmem, zaključnem poglavju, avtor slovaropisje umesti v širši okvir digitalne humanistike. Razpravlja o nujnosti leksikografskega dela, ki je družbeno odgovorno, usmerjeno k družbi in zagovarja širok pristop k znanju. Osmemu

poglavju sledi podroben opis virov – slovenskih slovarjev, kartotek in korpusov, ki jih je avtor uporabil v svoji raziskavi.

»Nije rečnik za seljaka« je monografija, ki obravnava pomembno in družbeno aktualno tematiko in je napisana v strokovnem, vendar jasnem in dostopnem jeziku. Argumentacija je jasna in temelji na ustrezno izbranih primerih. Zaradi tega je knjiga zanimiva in pomembna za strokovno javnost – za raziskovalke in raziskovalce na področju jezikoslovja, slovaropisja, ostalih humanističnih disciplin, prav tako pa tudi za širše občinstvo. Knjiga je nepogrešljivo berilo za jezikoslovke in jezikoslovce, zlasti leksikografinje in leksikografe, ter bo prav tako dragoceno berilo za študentke in študente družboslovnih in humanističnih ved. Čeprav obravnava leksikografske prakse v slovenskem družbenojezikovnem prostoru, je knjiga izjemno relevantna tudi za srbsko leksikografijo in družbo ter širše za vsa okolja, kjer prevladujejo podobne leksikografske prakse.